
Implicațiile ornamentului arhitectural în discursul identitar național.

Studiu de caz: Ungaria în perioada Dualismului

Emilia MĂȚAN DRAGOSTE

Cuvinte cheie: ornament arhitectural, stil național maghiar, simbol, Ungaria Dualistă.

Keywords: architectural ornament, Hungarian national style, symbol, Dualist Hungary.

Calitatea de „accesoriu decorativ, aplicat sau executat pe fața văzută a unui element de construcție sau de arhitectură”¹ atrage, de regulă, tratarea ornamentului arhitectural doar ca element integrat economiei materiale a edificiului. O asemenea percepție în cheie exclusiv formală, care descinde din estetica renascențistă, are ca efect obnubilarea capacității artefactului decorativ de a înmagazina spiritul specific al unei comunități și de a deține, implicit, valențe simbolizatoare. Schimbarea atitudinii față de fenomenul decorației și de cel al ornamentației arhitecturale, în particular, în sensul unei reconsiderări valorizatoare, își are rădăcinile în secolul al XIX-lea. Implicarea progresivă a producției industriale în sfera artisticului, contestarea superiorității estetice și artistice a tradiției clasice, greco-latine, de către noua generație de istorici de artă², dar și manifestarea din ce în ce mai puternică a nevoii de consolidare sau de creare a statelor naționale pot fi invocate drept condiții favorabile modificării perspectivei asupra decorului arhitectural.

În noua abordare adusă de veacul al XIX-lea, ornamentului arhitectural i se atribuie rolul de a edifica și simboliza valori naționale. În primul rând, este important de subliniat faptul că investiția cu această funcție este strâns legată de aprecierea arhitecturii ca o artă care, datorită calității sale de a se expune într-o manieră directă publicului, își poate însuși în mod facil valoarea de reper cultural al unui popor. De altfel, întregul segment temporal menționat este marcat de preocuparea de a valorifica domeniul artistic prin prisma capacității sale de a conferi identitate unei națiuni³. În al doilea rând, valorizarea componentei identitare de la nivelul decorului edificiilor se realizează în funcție de ceea ce este considerat a deține calitatea de specific național în sfera arhitecturii. Într-o primă etapă, ceea ce este apreciat ca orientare artistică proprie unei națiuni coincide cu expresiile particulare pe care istorismul și eclectismul le materializează în funcție de spațiul în care se manifestă⁴. Parte din această paradigmă istorică, ornamentul arhitectural își reliefează, cu preponderență, datul contributiv la conturarea morfologiei unui stil arhitectural, în defavoarea dimensiunii sa simbolizatoare. Impulsionat în grade diferite de intensitate de împlinirea idealurilor politice ale unei comunități, dar și de necesitatea revitalizării arhitecturii cantonate în modelele academiste, curentul „Art Nouveau”

1 Ștefan Bălan, Nicolae Ștefan Mihăilescu, *Lexiconul de construcții și arhitectură*, vol. III. București, Editura Tehnică, 1988, p. 40.

2 De exemplu, Alois Riegl, Wilhelm Worringer, Adolf Loos.

3 Ute Frevert, *Artistul, în Omul secolului al XIX-lea*, coordonatori: Ute Frevert, Heinz-Gerhard Haupt. Iași, Editura Polirom, 2002, p. 275.

4 Stefan Muthesius, „Nationalisme versus internationalisme: aspects du discours sur les arts appliqués et le folklore en Europe Centrale dans les décennies du XIX-eme siècle”, în *Idée nationale et architecture ...*, p. 83. Stiluri precum *Deutsch Renaissance*, *Český Renaissance* sau *Louis XV* și *Louis XVI* sunt revendicate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, drept reprezentative pentru națiunea germană, cehă respectiv franceză.

propune o accepție inovatoare a specificității naționale care valorifică, preponderent, edificiile vernaculare din peisajul rural și domeniul artelor aplicate⁵. Subordonat noii perspective, ornamentul arhitectural se bucură de o atenție specială, care îi confirmă statutul de a sublima valori culturale specifice unui popor. Dar recunoașterea acestei calități a decorului edificiilor se impune cu greu în conștiința publică, familiarizată cu un peisaj arhitectural european dominat de istorism. Elocvent, în acest sens, este cazul Ungariei.

În urma pactului dualist din 1867, când Ungaria își reface Regatul Sfântului Ștefan – format din Transilvania, Slovacia, Voivodina, Ucraina Subcarpatică și Croația, încorporând unsprezece etnii, dintre care mai mult de jumătate sunt nemaghiare – coagularea unui stil specific maghiar în arhitectură este un demers marcat de dificultate. Cu toate că István Szécheny se numără printre primele personalități politice care ridică problema dezvoltării, încă din 1838, a unei arhitecturi ungare⁶, în intervalul anterior revoluției de la 1848, se acordă mult mai multă încredere capacității identitare deținute de limbă și literatură. Dar după momentul Compromisului, acestei arte i se atribuie menirea contribuitoare la configurarea unui spirit cultural unitar, de esență maghiară. Rămâne problema identificării sursei creatoare de originalitate tipică acestui popor, aspect care generează ample dezbateri și polemici. În 1871, arhitectul și istoricul de artă, Béla Ney, deplângea într-un discurs intitulat „Stilul arhitectural maghiar”, absența unui stil autohton, manifestându-se reticent cu privire la apariția lui în viitorul apropiat⁷. Pe de o parte, unii reprezentanți ai oficialităților, ai intelectualității, ca și o mare parte a opiniei publice mizează încă pe forța stilurilor istoriste de a reflecta identitatea maghiară. De exemplu, specialiști arhitecți precum Imre Henszlmann (1813-1888) asociază stilul gotic, epocii de glorie a Regatului maghiar, apreciindu-l drept un stil național⁸. Dar edificiile neorenascen-tiste, care, în Budapesta ultimelor decenii ale veacului al XIX-lea, dețin monopolul absolut⁹, sunt investite cu aceeași capacitate de a comunica spiritul național, dar și pe cel laic, dornic de emancipare, al burgheziei în ascensiune. Această atitudine de susținere a unor stiluri emblematice ale civilizației europene se află în concordanță cu grupajul de trăsături pe care elitele maghiare l-au desemnat ca fiind propriu națiunii lor. Conștiința superiorității culturale, a rolului civilizator dezvoltat pe seama popoarelor învecinate, de ultim bastion al civilizației continentale în fața Orientului primitiv¹⁰ persistă ca un argument decisiv în favoarea alegerii istorismului. Pe de altă parte, animați de necesitatea inovării limbajului arhitectural, dar și de ideea creării unei arhitecturi capabile să comunice specificul național, arhitecți și istorici de artă maghiari opun stilisticii consacrate, dar osificate și omogenizante, un stil care să recupereze artizanatul și arhitectura din lumea satului. Această atitudine de capitalizare a vernacularului și a tradiției concordă cu ceea ce se întâmplă în general, în disciplina istoriei artei continentale, care acordă din ce în ce mai multă prioritate autenticității și formalului¹¹. De asemenea, trebuie menționat și faptul că la instituirea acestui primat al artelor de factură populară, în calitate de resursă de originalitate, un aport incontestabil l-au avut și expozițiile internaționale. Succesul primelor două participări, - în 1867, la cea universală de la Paris,¹² și în 1873, la cea din Viena¹³ - a impus recunoașterea unui nou domeniu, adiacent literaturii populare, în care să se manifeste specificul nați-

5 Exemplare, în acest sens, sunt creațiile în stilul *Zakopane*, ale lui Stanisław Witkiewicz, emblematice pentru polonezii din Galiția, realizările lui Dušan Jurkovič, menite să sublimeze stilul local din Slovacia, clădirile lui Ivan Vurnik, valorificări ale arhitecturii tradiționale din Slovenia, sau stilul *neoromânesc* practicat de Ion Mincu în România.

6 Ákos Moravánszky, *Competing Visions: Aesthetic Invention and Social Imagination in Central European Architecture, 1867-1918*. Cambridge, Massachusetts, London, The MIT Press, 1998, p. 218.

7 Béla Ney, „Magyar építészeti stíl” [Stilul arhitectural maghiar], în *Tudomány és művészet a magyar nemzetépítés szolgálatában* [Știința și arta în slujba edificării națiunii maghiare]. Editori: Cieger András, Varga Bálint, Budapest, Osiris Kiadó, 2017, pp. 238-239.

8 József Sisa, *Motherland and Progress. Hungarian Architecture and design 1800-1900*. Basel, Birkhauser Verlag, 2016, pp. 307-308.

9 *Ibidem*, p. 432.

10 Sorin Mitu, *Ungurii despre maghiari. Nașterea unei imagini etnice*. Iași, Editura Polirom, 2014, p. 84.

11 Carmen Popescu, *Le style national roumain. Construire une nation à travers l'architecture, 1881-1945*. Rennes, Presse Universitaire - București, Editura Simetria, 2004. p. 18. Această lucrare reprezintă o contribuție importantă, în peisajul istoriografic românesc, la problematica edificării identitare naționale prin intermediul arhitecturii.

12 Katalin Keserü, „Hungarian Architecture and its quest for identity”, în *Idée nationale et architecture en Europe 1860-1919; Finlande, Hongrie, Roumanie, Catalogne*. Coordonatori: Jean-Yves Andrieux, Fabienne Chevalier, Anja Kervanto Nevanlinna. Rennes, Édition Presse universitaire de Rennes, Institut national d'histoire de l'art, 2006, p. 118.

13 Fabienne Chevallier, „Les temps de l'identité nationale hongroise”, în *Idée nationale et architecture ...*, p. 104.